

Η Μυθολογία της ρεφορμιστικής Αριστεράς για την κρίση*

ΤΑΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Οι προσεγγίσεις της ρεφορμιστικής Αριστεράς για την κρίση αδυνατούν ν' αντιληφθούν τον συστημικό χαρακτήρα της, εξαιτίας της θέσης που υιοθετούν για την φύση και την δυναμική της σημερινής καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης. Για τους διανοούμενους της ρεφορμιστικής Αριστεράς (π.χ. Immanuel Wallerstein,¹ William Tabb,² Noam Chomsky κ.α.), ο νεοφιλελευθερισμός είναι απλώς μια ιδεολογία που, χάρη στους θάτσερ και Ρέιγκαν, άρχισε να θεσμοθετείται στη δεκαετία του 1980 και, μέσα από την απελευθέρωση όλων των αγορών (συμπεριλαμβανομένων των χρηματοπιστωτικών) οδήγησε στον σημερινό «καπιταλισμό-καζίνο». Σύμφωνα με την ίδια άποψη, η «ιδεολογία» της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης καταρρέει σήμερα παντού και ο κρατισμός επιστρέφει, όπως δήθεν δείχνουν οι «εθνικοποιήσεις» των τραπεζών («σχέδιο Μπράουν» κ.λπ.) και τα σχέδια «διάσωσης» — που κάθε άλλο παρά καινούρια είναι.

Έτσι, ο Immanuel Wallerstein αναφέρεται στην «ιδεολογία της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης» και περιγράφει πώς «στη δεκαετία του 1980, αυτές οι ιδέες προτάθηκαν ως αντιτιθέμενη άποψη στις εξίσου παλαιές σοσιαλιστικές και Κευνσιανές απόψεις». Για τον Wallerstein, η Κευνσιανή ηγεμονία στην κρατικιστική περίοδο της νεωτερικότητας, καθώς και η σημερινή νεοφιλελεύθερη ηγεμονία, απλώς αντανακλούν αλλαγές στις ιδεολογίες που εκφράζουν αντίστοιχες μεταβολές στην πολιτική ισορροπία. Δεν είναι λοιπόν περίεργο το συμπέρασμα του — που φανερώνει μια εντελώς εσφαλμένη εκτίμηση του χαρακτήρα της παγκοσμιοποίησης — ότι «η νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση σε περίπου δέκα χρόνια από σήμερα θα έχει καταγραφεί ως μια κυκλική μεταβολή στην ιστορία της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας». Αντίστοιχα,

* Το κείμενο αυτό βασίζεται σε μεγάλο άρθρο του Τάκη Φωτοπούλου με τίτλο «[Οι μύθοι για την οικονομική κρίση, η ρεφορμιστική Αριστερά και η Οικονομική Δημοκρατία](#)» που δημοσιεύεται στο τεύχος 18 του περιοδικού *Περιεκτική Δημοκρατία* (Φθινόπωρο '08-Χειμώνας '09)

¹ Βλ. Immanuel Wallerstein, "[The Demise of Neoliberal Globalization](#)," *Yale Global* (04/02/2008) & "[Le capitalisme touche à sa fin](#)," *Le Monde* (12/10/2008).

² William K. Tabb, "[Four Crises of the Contemporary World Capitalist System](#)," *Monthly Review* (October 2008).

ο William Tabb υιοθετεί τον μύθο που καλλιεργούν τα μίντια της υπερεθνικής ελίτ για την ανάδυση ενός πολυπολικού κόσμου που σηματοδοτεί η άνοδος της Κίνας, της Ινδίας, της Βραζιλίας κ.λπ., η οποία και υποτίθεται επέβαλε την πρόσκληση τους στη διάσκεψη κορυφής της 15 Νοέμβρη στην Ουάσιγκτον, με στόχο την ριζική αναμόρφωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος — κάποιοι ήδη μιλούν για «δεύτερο Μπρέτον Γουντς»!

Εντούτοις, όπως προσπάθησα να δείξω αλλού,³ η νέα μορφή της οικονομίας της αγοράς που εγκαθιδρύθηκε τα τελευταία περίπου 30 χρόνια — αυτό που ονομάζουμε «διεθνοποιημένη» (και όχι «παγκοσμιοποιημένη», όπως εσφαλμένα επικράτησε) οικονομία της αγοράς — αντιπροσωπεύει μια δομική αλλαγή: την μετάβαση από την κρατικιστική στην νεοφιλελεύθερη νεωτερικότητα και όχι απλώς μια αλλαγή στην οικονομική πολιτική ή μια ιδεολογία, όπως υποστηρίζει η ρεφορμιστική Αριστερά. Με αυτή την έννοια, η σημερινή παγκοσμιοποίηση είναι πράγματι ένα νέο φαινόμενο, παρόλο που είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης της Κοινωνικής Πάλης με την δυναμική της οικονομίας της αγοράς, η οποία οδήγησε στην διαδικασία αγοραιοποίησης, δηλαδή την διαδικασία ελαχιστοποίησης των κοινωνικών ελέγχων πάνω στις αγορές και, ιδιαιτέρως, εκείνων που στόχευαν στην προστασία της εργασίας και του περιβάλλοντος και ερχόντουσαν σε αναπόφευκτη σύγκρουση με την οικονομική «αποτελεσματικότητα» και την κερδοφορία. Η εμφάνιση και ταχεία επέκταση των πολυεθνικών εταιρειών (ένα νέο φαινόμενο στην ιστορία της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς) οδήγησε αρχικά σε άτυπο άνοιγμα και απελευθέρωση των αγορών, που αργότερα θεσμοθετήθηκε. Αυτή η εξέλιξη, μαζί με την αλλαγή στις υποκειμενικές συνθήκες, δηλαδή τη παρακμή των εργατικών και σοσιαλιστικών κινημάτων στον απόηχο της αποβιομηχάνισης στη Δύση, σηματοδότησε την κατάρρευση της σοσιαλδημοκρατίας.

Το γεγονός όμως ότι θα μπορούσαμε να διακρίνουμε διάφορες φάσεις στην νεωτερικότητα ανάλογα με την έκβαση της Κοινωνικής Πάλης, όπου άλλοτε επικρατούσε η ιστορική τάση για περαιτέρω αγοραιοποίηση που ευνοούσαν οι ελίτ (φιλελεύθερη και νεοφιλελεύθερη φάση) και άλλοτε οι αντιτιθέμενες τάσεις για την προστασία της κοινωνίας από την αγορά (κρατικιστική φάση) δεν συνεπάγεται, όπως υποθέτει ο Wallerstein και η ρεφορμιστική Αριστερά, ότι όλες οι αλλαγές που συνόδευαν τη μετάβαση από τη μια φάση της νεωτερικότητας στην άλλη ήταν εξίσου αναστρέψιμες μέσα στο σύστημα. Στην πραγματικότητα, όπως προσπάθησα να δείξω αλλού,⁴ θα πρέπει να κάνουμε μια διάκριση μεταξύ των αλλαγών που συνόδευαν την μετάβαση από τη φιλελεύθερη φάση της νεωτερικότητας κατά τον 19ο αιώνα στην κρατικιστική τον 20ο και, αυτών που συνόδευαν τη μετάβαση από την κρατικιστική στη

³ Βλ. Τ. Φωτόπουλος στο [Παγκοσμιοποιημένος Καπιταλισμός, Έκλειψη της Αριστεράς και Περιεκτική Δημοκρατία](#), επιμ. Steven Best (Κουκκίδα, Μάης 2008), σελ. 199-223.

⁴ Τάκης Φωτόπουλος, [Περιεκτική Δημοκρατία-10 Χρόνια Μετά](#) (Ελεύθερος Τύπος, Μάης 2008), κεφ. 1.

σημερινή νεοφιλελεύθερη. Είναι φανερό ότι οι αλλαγές που συνόδευσαν την πρώτη μετάβαση ήταν σαφώς ασύμβατες με την μακροπρόθεσμη τάση της οικονομίας της αγοράς για περαιτέρω αγοραιοποίηση γι' αυτό και επιβλήθηκαν σε εξαιρετικές περιστάσεις όπου τόσο οι αντικειμενικές συνθήκες (κράτος-έθνος) όσο και οι υποκειμενικές (άνθιση του εργατικού και του σοσιαλιστικού κινήματος) ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκές. Οι αλλαγές αυτές έγιναν δηλαδή ανεκτές από τις ελίτ ως η μη χειρότερη λύση μπροστά στον κίνδυνο καταποντισμού τους.

Αντίθετα, οι αλλαγές που συνόδευσαν την δεύτερη μετάβαση (από την κρατικιστική στην νεοφιλελεύθερη φάση) ήταν πλήρως συμβατές με αυτή την μακροπρόθεσμη τάση της οικονομίας της αγοράς και επιπλέον επιβλήθηκαν σε συνθήκες ιδιαίτερα ευνοϊκές για τις ελίτ, τόσο αντικειμενικές (διεθνοποίηση οικονομίας αγοράς) όσο και υποκειμενικές (κατάρρευση παραδοσιακής αντισυστημικής Αριστεράς). Οι αλλαγές αυτές επομένως, αντίθετα με την κρατικιστική φάση που επιβλήθηκε μέσα από το σύστημα (σοσιαλδημοκρατία), είναι μη αναστρέψιμες μέσα σε αυτό. Δηλαδή, μόνο μια επαναστατική αλλαγή του συστήματος μπορεί ν' ανατρέψει τη σημερινή νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση που σήμερα μετατρέπεται σε «σοσιαλ-φιλελεύθερη» παγκοσμιοποίηση, με την αρωγή των τέως σοσιαλδημοκρατών και την ανοχή της ρεφορμιστικής Αριστεράς. Ο λόγος είναι ότι ο καπιταλισμός έχει δημιουργήσει σήμερα τις αντικειμενικές συνθήκες που καθιστούν οποιαδήποτε ανατροπή της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης «από μέσα» σχεδόν αδύνατη. Και αυτό, διότι κανένα ρεφορμιστικό Αριστερό κόμμα (ακόμα και ένα διεθνές όπως η «Ευρωπαϊκή Αριστερά») δεν θα μπορούσε ποτέ να εφαρμόσει οποιεσδήποτε αποτελεσματικές πολιτικές για την ανατροπή του νεοφιλελευθερισμού σε ένα πλαίσιο ανοικτών και απελευθερωμένων αγορών. Οι ανοικτές και απελευθερωμένες αγορές είναι αναγκαία συνθήκη για την ίδια την λειτουργία μιας διεθνοποιημένης οικονομίας της αγοράς που βασίζεται σε πολυεθνικές εταιρείες. Μόνο επομένως εάν ένα Αριστερό κόμμα ήταν διατεθειμένο να καταργήσει τις ίδιες τις πολυεθνικές εταιρείες και να βάλει τις αγορές κάτω από άμεσο κοινωνικό έλεγχο θα μπορούσε να θεμελιώσει μια τέτοια αναστροφή. Άλλα τότε το κόμμα αυτό θα είχε ήδη προσχωρήσει στην αντισυστημική Αριστερά!

Από την άλλη μεριά, ο William Tabb ξεκινά την ανάλυση της κρίσης με την Μαρξιστική υπόθεση της υπερπαραγωγής κεφαλαίου, λόγω της ανισοκατανομής εισοδήματος που οδηγεί σε υπερπαραγωγή, με αποτέλεσμα το πλεόνασμα που παράγεται και οικειοποιείται από το κεφάλαιο να μην μπορεί να βρει διεξόδους στην παραγωγή και να καταφεύγει στην χρηματοπιστωτική κερδοσκοπία, όπου απορροφάται σε κερδοσκοπικές φούσκες που σήμερα καταρρέουν.

Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή δεν έχει σχεδόν καμία σχέση με την σημερινή πραγματικότητα της διεθνοποιημένης οικονομίας της αγοράς. Μολονότι είναι βάσιμη η υπόθεση ότι στην ρίζα της οικονομικής κρίσης που χαρακτηρίζει μια οικονομία της αγοράς βρίσκεται η άνιση κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου, η αιτία της

κρίσης δεν είναι ότι η ανισότητα δημιουργεί μια κρίση υπερπαραγωγής. Όπως έχει δείξει η καταναλωτική έκρηξη στην Δύση των τελευταίων δεκαετιών, η υποκατανάλωση δεν είναι το πρόβλημα των καπιταλιστικών κοινωνιών σε μια διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς. Ούτε αληθεύει ότι τις χρηματοπιστωτικές φούσκες τις έθρεψε το πλεόνασμα στα καπιταλιστικά κέντρα. Στην πραγματικότητα, το μεγαλύτερο μέρος του πλεονάσματος που χρησιμοποιείται σήμερα για χρηματοπιστωτική κερδοσκοπία προέρχεται από τα «κυρίαρχα κεφάλαια» (sovereign funds) τέτοιων καπιταλιστικών «θαυμάτων» όπως η Κίνα, η Ρωσία και η Ινδία, δηλαδή, από χώρες στις οποίες η ακραία ανισότητα στην κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου, σε συνδυασμό με την υπερεκμετάλλευση της εργατικής τους δύναμης (ή των φυσικών πόρων) και η ουσιαστική απουσία του κράτους πρόνοιας έχουν δημιουργήσει τεράστια πλεονάσματα, τα οποία οι ντόπιες ελίτ, αντί να τα επενδύσουν στην εγχώρια οικονομία για την βελτίωση της παραγωγικής δομής και του άθλιου «κοινωνικού μισθού» των εργαζομένων, προτιμούν να τα επενδύουν στις δυτικές χρηματοπιστωτικές αγορές — η Κίνα τώρα τα διοχετεύει και σε έργα υποδομής, για να αποφύγει την κατάρρευση του «θαύματος», εισπράττοντας τα εύσημα του ΔΝΤ! Αυτός ήταν και ο λόγος που η «Ομάδα των 7» έσπευσε να προσκαλέσει στην Διάσκεψη της 15 Νοέμβρη και τις χώρες αυτές που σήμερα παίζουν ρόλο δανειστού των καπιταλιστικών κέντρων και όχι γιατί ενδιαφέρεται για την δημιουργία ενός πολυπολικού κόσμου, όπως υποθέτει η ρεφορμιστική Αριστερά...